

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства

ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЯ ТА МЕДИЦИНА В СУЧАСНУ ДОБУ

матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

11 – 12 червня 2025 р.

УДК 2+61] (062)

Р 36

Філософія, релігія та медицина в сучасну добу: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). – К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, ПП “Видавництво “Фенікс””, 2025. – 332 с.

ISBN 978-617-8310-48-6

Редакційна колегія:

Кучин Юрій Леонідович – ректор НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Науменко Олександр Миколайович – перший проректор з науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Земсков Сергій Володимирович – проректор з наукової роботи та інновацій НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Скрипник Рімма Леонідівна – проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародних зв'язків та європейської інтеграції НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Саган Олександр Назарович – завідувач Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, професор.

Відповідальні редактори:

Васильєва Ірина Василівна – завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Шевченко Сергій Леонідович – професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця.

Рецензенти:

Гаврилюк Тетяна Вікторівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Сторожук Світлана Володимирівна – доктор філософських наук, професор, професор кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Затверджено до друку Вченою радою Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (протокол № 10 від 19 червня 2025 р.)

ISBN 978-617-8310-48-6

© НМУ ім. О. О. Богомольця, 2025

6. Громовчук М. Конституційно-правове закріплення евтаназії в зарубіжних країнах // Конституційно-правові академічні студії. 2016. № 2. – С. 32–38.
7. Павленко Т. А. Легалізація евтаназії та самогубства, асистованого лікарем: досвід країн Європи // Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2023. № 3. – С. 85-90.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 01.01.2021. № 435-IV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
10. Конституція України / Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
11. Усманов Ю. Евтаназія право на смерть: за чи проти? – URL: <http://www.praviconsult.com.ua/evtanaziya-pravo-na-smert-za-chi-proti/>
12. Електронні петиції Офіційне інтернет-представництво Президента України. Автор (ініціатор): Черкавський Віталій Юрійович. Дата оприлюднення: 26 вересня 2019 р. – URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/74646>.
13. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Документ 2341-III, чинний. Редакція від 20 березня 2020 р., підстава 542-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Тимощук Д. О.,
НМУ імені О. О. Богомольця,
tymoschukdiana@gmail.com

Науковий керівник:
д. філос. н., проф. Шевченко С. Л.,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини
НМУ імені О. О. Богомольця

СМЕРТЬ І СТРАЖДАННЯ У ФІЛОСОФІЇ: ЯК ВИПРАВДАТИ ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ?

Евтаназія – це процес, спрямований на полегшення нестерпних фізичних або психологічних страждань, шляхом припинення життя цієї людини, коли стан людини визнали невиліковним. Ця практика досі гостро стоїть у переліку етичних, правових та філософських суперечок, адже беззаперечно напругу перегукується з правами людини на життя та свободу вибору.

Чому ж саме питання евтаназії викликає стільки дискусій серед суспільства?

Цей процес ставить питання вибору життя та смерті, тобто право на життя, яке вказане, як найвища цінність, у міжнародних етичних кодексах та

документах. В Україні дане право закріплено безпосередньо в Конституції України, зокрема в статті 27 (розділ II “Права, свободи та обов’язки людини і громадянина”) визначається наступне: “Кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини” [1].

Досить велика частина суспільства вважає, що право на життя є недоторканим, і необхідно уникати того, що може порушити його. Інші ж, навпаки, стверджують, і обґрунтовують важливість права людини на власну думку і вибір, тому воно стає пріоритетним при виборі гідного завершення життя, і закінчення страждань. На законодавчому ж рівні йдеться про те, що кожній людині гарантується право на свободу думки, слова, поглядів і переконань, але якщо це не суперечить національній безпеці, громадському порядку [1].

Евтаназія спричиняє етичну дилему для лікаря, адже будь-який медичний працівник має керуватися принципом медичної етики – “не нашкодь” (“*primum non nocere...*”), який міститься у загальновідомій клятві Гіппократа [2]. Даний постулат вступає в протиріччя з процесом евтаназії, оскільки лікарі мають даної “клятви” дотримуватись та намагатися продовжити життя, а не припиняти його. Джон Стюарт Мілль, як прибічник евтаназії, вважає навпаки, тобто коли життя пацієнта є нестерпним та безнадійним, то продовження його фактично завдає шкоди [3]. Проблема автономії пацієнта також є принципом через який виникають дискусії, адже лише людині обирати жити їй далі чи ні, втім з іншого боку доводять, що рішення людини, яка відчуває нестерпні муки, може бути прийняте під тиском важкого стану. Так К. Г. Юнг стверджує, що “в кризових ситуаціях, коли свідомість зазнає тиску несвідомих сил, що виникають з глибин психіки, людина може сприймати реальність не такою, якою вона є насправді. Вона бачить її через фільтр своїх внутрішніх архетипів і символів, які часто спотворюють її досвід” [5].

Соціальні та культурні погляди різняться у різних народів та релігій. Для одних життя – священне, і будь-яка його штучна зупинка є аморальною. У інших вважається, що частиною людського буття і є постійні страждання, і не можна їх уникнути штучно. Існує страх, що легалізація евтаназії офіційно може призвести до нових зловживань. Матеріальний зиск або певні інші фактори можуть впливати на ухвалення такого непростого рішення, особливо щодо важкохворих, які можуть вважати себе тягарем і спонукати до протизаконних діянь чи бездіяння, що згідно українського законодавства, зокрема Кримінального кодексу України, розцінюються як акти, пов’язані з умисним позбавленням життя людини і відповідно вважаються кримінальними правопорушеннями [5].

Водночас і поняття “гідної смерті” викликає багато суперечок та непорозумінь, бо для одних це те, що дозволяє людині завершити життя гідно, зменшивши муки, інших – що смерть спричинена власним втручанням не може називатись гідною. Іммануїл Кант у своїх працях розглядав гідність як невід’ємну властивість кожної людини, яка впливає з її розуму та моральної автономії. З точки зору кантівської етики, гідність вимагає поваги до людської особистості та свободи. З цього приводу він писав наступне: “Людина повинна

використовувати свої природні здібності і прагнення не лише як засоби для досягнення якихось цілей, а й як мету саму по собі; і саме тому вона повинна бути поставлена на таку висоту, щоб її життя, її дії та навіть її смерть не могли знецінити її власну гідність" [6]. Як бачимо, то згідно І. Канта, і смерть має бути гідною, тобто людина має право на гідну смерть.

Спробуємо висвітлити іще дану проблему в інтерпретації класичного екзистенціалізму, згідно якого смерть є суттєвим та невіддільним аспектом людського буття, що дає можливість зрозуміти саму суть життя. Мартін Гайдеггер у своїй праці "Буття і час" наголошує на тому, що: "тільки завдяки усвідомленню смерті як невідторотної даності, ми здатні усвідомити наше власне буття, бо смерть є однією з основних структур нашого існування" [7]. Згідно М. Гайдеггера, смерть дозволяє особистості по-справжньому цінувати своє життя і вибирати власний шлях, визнаючи обмеженість свого часу на землі. На його думку, прийняття власної смерті та здатність самотійно обирати її як вихід із невиліковних страждань може бути способом віднайти справжню свободу і гідність, коли інші можливості вже вичерпані. Згідно Ж.-П. Сартра, людина має повну відповідальність за своє життя і вибір, а тому "навіть у момент смерті людина залишається вільною, вибираючи свою смерть, вона вибирає власну сутність, залишаючи лише одне: остаточне прийняття власної свободи" [8]. За цим підходом еутаназія морально виправдана, і несе в собі прояв свободи, визнаний цінностями екзистенціалізму.

Звернемось в історико-філософському контексті до головної причини застосування еутаназії – страждання. Стоїцизм розглядає страждання як щось, що можна подолати завдяки розвитку внутрішнього спокою та самоконтролю, але водночас визнає, що існують межі, коли страждання порушує гідність людини. Сенека Анней Луцій, один із відомих римських стоїків, підтримував ідею добровільного завершення життя: "Коли життя стає нестерпним, ми маємо право його покинути. Ми не повинні боятися смерті, бо вона не є злом, а лише природним завершенням життя" [9]. Він наголошував, що, на відміну від тілесного страждання, гідність і внутрішня свобода є головними цінностями, а тому людина має право відмовитися від життя, коли воно перетворюється на тягар, який неможливо полегшити жодним чином. Також він виправдовував самогубство як рішення, коли життя руйнує людську гідність. В цьому контексті еутаназія виступає тим способом, який допомагає уникнути болю та безглузлого страждання.

Таким чином, екзистенціалізм і стоїцизм обґрунтовують право кожної людини на еутаназію. При цьому пріоритетом залишається право на власну думку і вибір, але ці підходи не дають остаточних відповідей на складні моральні дилеми, які ставлять під питання баланс між індивідуальною свободою та соціальною відповідальністю, проявами яких може стати знецінення людського життя, зловживання еутаназією тощо.

Інший підхід до проблеми еутаназії пропонує етика турботи. Як приклад можна навести підхід Керол Гілліґан, яка критикує стоїцизм і екзистенціалізм за недостатнє врахування соціальних взаємин і турботи про інших. Тоді відмова від життя може сприйматися, як егоїстичний факт, який порушує обов'язки і відповідальність перед близькими, а отже, ставить під сумнів моральну

цінність такого вибору [10]. Баланс між правом на життя і правом на смерть залишається ключовим питанням у сучасній етиці та праві. З одного боку, захист права на життя унеможливує примусову чи невинуватну еутаназію. З іншого боку, визнання права на смерть для пацієнтів, які страждають від невиліковної хвороби, дозволяє зберегти їхню гідність, і забезпечити можливість зробити свідомий вибір.

У правових системах вирішення цієї дилеми відбувається через забезпечення належного регулювання еутаназії або асистованого самогубства. Такий підхід дозволяє запобігти зловживанням, встановлюючи чіткі правила, які захищають як свободу вибору пацієнта, так і дотримання етичних зобов'язань медичного персоналу.

Отже, філософське обґрунтування еутаназії охоплює широкий спектр моральних, етичних і правових аргументів. З погляду моралі та етики, філософське виправдання права на еутаназію виглядає переконливим, особливо коли йдеться про повагу до гідності і автономії людини. Аргументи стоїцизму, екзистенціалізму та утилітаризму вказують, що у ситуаціях нестерпного страждання еутаназія може бути морально виправданою як прояв турботи, поваги до вибору та співчуття до пацієнта. Дещо обережніше до даного питання ставиться етика піклування та турботи, застерігаючи від одностороннього трактування як права на життя, так і права на гідну смерть. Звичайно, такі рішення потребують суворого контролю і детального правового регулювання для уникнення можливих зловживань та порушень прав людини.

Загалом, філософське осмислення дилеми еутаназії ґрунтується на ідеї, що у випадках невиліковних страждань право на гідну смерть може бути проявом справжньої турботи і поваги до людини, навіть якщо це суперечить деяким традиційним уявленням про цінність життя.

Література:

1. Конституція України / Верховна Рада України; Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>
2. “Клятва Гіпократ” / Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. – URL: <https://nmuofficial.com/zagalni-vidomosti/klyatva-gippokrata/>
3. Міл, Дж. С. (2001), Про свободу: Есе [Пер. з англ.], Основи, Київ, С. 7-24. – URL: <http://litopys.org.ua/mill/mill01.htm>
4. Юнг, К. Г. та послідовники (2022), *Людина та її символи* [Пер. з англ. Хмари Є. О.], Вид. “Центр учбової літератури”, Київ, 436 с.
5. Кримінальний кодекс України, Закон від 05.04.2001, № 2341-III. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Kant, I. (2012), *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, Jazzybee Verlag Jürgen Beck, Altenmünster, 150 s.
7. Heidegger, M. (2015), *Sein und Zeit* [Herausgegeben von Thomas Rentsch, 3., bearbeitete Auflage], Walter de Gruyter GmbH & Co KG, Berlin/München/Boston, 319 s.

8. Сартр, Ж.-П. (2001), *Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології*, Основи, Київ, 854 с.
9. Сенека (2022), *Моральні листи до Луцілія* [пер. А. Содомора], Априорі, Львів, 552 с.
10. Gilligan, C. (2003), *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., ix-xxx, 184 p.

Чернишук Н. Р.,

НМУ імені О. О. Богомольця,

nataly.ch2607@gmail.com

Науковий керівник:

к. філос. н., доц. Вячеславова О. А.,

доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини

НМУ імені О. О. Богомольця

АБОРТИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА БІОЕТИКИ ТА БІОМЕДИЧНОЇ ЕТИКИ

У наші дні проблема абортів є однією з найгостріших у світі, особливо у сферах біоетики та біомедичної етики. Ця проблема також знаходиться на перетині філософських підходів, релігійних переконань, правових норм і медичної практики. Тема абортів також пов'язана з висуванням на порядок денний декількох питань: про початок нового життя, про право жінки на власний вибір та про етичні обов'язки лікаря. Їх суперечливість змушує філософів, богословів, медиків та суспільство в цілому шукати компроміс між вірою, людяністю та законом.

Ключовими принципами біоетики є автономія, благодіяння, завдання не нашкодити та справедливість, але у випадку з абортами вони вступають у конфлікт. Автономність передбачає право на самостійне ухвалення рішення щодо свого тіла. У контексті проблеми абортів, це право самостійно вибирати, чи продовжувати вагітність. Принцип благодіяння зобов'язує лікаря діяти в інтересах пацієнта, тобто він повинен дбати про добробут як жінки, так і плоду. Принцип не нашкодь передбачає утримання від дій, які можуть завдати шкоди. З одного боку не завдати шкоди плоду, а з іншого, примус жінки до збереження вагітності всупереч її волі також можна розглядати як шкоду. Принцип справедливості вимагає рівного доступу до медичної допомоги. З позиції біоетики аборт розглядається не лише як соціальне чи правове явище, а як моральне втручання у сферу живого. Зокрема, принцип "благовіння перед життям", сформульований Альбертом Швейцером, закликає до поваги до всього живого – незалежно від рівня його розвитку, виду чи статусу. У цьому контексті аборт може вважатися порушенням цієї загальної поваги до життя, адже йдеться про свідоме припинення біологічного процесу, який вже розпочався в утробі. Біоетика таким чином розширює зміст заповіді "Не